

CSERNICSKÓ ISTVÁN–TÓTH MIHÁLY szerk.: **The Right to Education in Minority Languages. Central European Traditions and the Case of Transcarpathia.** Uzhhorod, Autdor-Shark, 2019. (72 lap)

CSERNICSKÓ ISTVÁN–HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA–KARMACSI ZOLTÁN–MÁRKU ANITA–MÁTÉ RÉKA–TÓTH-OROSZ ENIKŐ. **Tévút az ukrán nyelvpolitikában. Ukrajna törvénye „Az ukrán mint államnyelv működésének biztosításáról” (elemző áttekintés).** Törökbálint, Termini Egyesület, 2020. (96 lap)

A két kötet aktualitását az új, 2019-ben elfogadott ukrán államnyelvi törvény adja, amely „Az ukrán nyelv állami nyelvként való működésének támogatásáról” szól. Az új jogszabály a kisebbségi nyelvi jogok komoly korlátozását vonja maga után, szemben az ország korábbi joggyakorlatával. Különösen aggasztó, hogy az új törvény általánosan visszaszorítja a kisebbségi nyelvek oktatási nyelvként való használatát.

A két kis kötet változó mértékben forrásközlés és elemzés. A Csernicskó István és Tóth Mihály által szerkesztett kötet (2019) inkább forrásközlés, mivel javarészt részletes elemzés nélkül eredetiben és angol fordításban mutatja be a

Kárpátalját története során birtokló államok oktatási nyelvpolitikájára, az oktatás nyelvére vonatkozó törvényi rendelkezéseit. A könyv így részletezi, dokumentálja azt az alapvető jogfosztást, amit a legújabb ukrán államnyelvtörvényben hozott változás jelent az oktatás nyelvére vonatkozóan.

A korábbi Kárpátalján hatályos törvények és a környező országok, Magyarország, Szlovákia és Románia jelenlegi rendelkezései egyaránt lehetővé teszik, hogy a kisebbségi nyelveket az oktatás nyelveként használhassák az oktatás minden szintjén. Ezt a történeti és a tágabb régióban általános jogot elvette Ukrajna parlamentje, amikor elfogadta a 2017-es oktatási törvényt és a 2019-es államnyelvi törvényt. A Cserniczkó István és Tóth Mihály által szerkesztett kötet így arra is rámutat, hogy a nyelvi jogokat történeti és areális összefüggésben kell értelmezni. A nyelvi jogok így nem univerzálisak, van például számos olyan tekintélyes nyugat-európai ország, ahol az oktatás nyelve a modern korban kezdettől csak az állam hivatalos nyelve lehetett, ezek között nem is volna kakukktojás Ukrajna új államnyelvtörvénye.

A szerzők arra törekszenek, hogy olyan szempontból világítsák meg az ukrán államiság legutóbbi eseményeit, amely nem egyszerűsíti a nyelvpolitika kapcsán kibontakozott vitát pusztán arra, hogy az ukrán nyelv került meghatározó pozícióba a korábban domináns orosz helyett. Noha egy ilyen általános megközelítés mind a belső, elsősorban választási kampányokban, mind pedig a nemzetközi politikai diskurzusban eredményes lehet, a szerzők felvázolják, hogy a nyelvpolitika és a többnyelvű valóság gyakorlati megnyilvánulása — változatos kisebbségekkel és regionális többségekkel — a felszíntől eltérő képet mutat. Mivel nemzetközi szinten kevésbé ismert az oroszon kívüli nyelvi kisebbség helyzete, azért is fontos és üdvözlendő, hogy a két hiánypótló kötet (először) angolul jelent meg.

Ez a két rövid, az ukrán nyelvpolitikáról szóló összefoglaló füzet átfogó áttekintést nyújt a téma legfrissebb fejleményeiről és azok gyökereiről, jogi és társadalmi háttéréről. A volt keleti blokk országai között talán Ukrajnában terhelték a nyelvpolitikát a leginkább érzelmek és indulatok. Az ország 1991. évi függetlensége óta a nyelvi jogi szabályozások kidolgozása közben a Verhovna Rada (a kijevi parlament) üléstermében zajló ökölharcokról szóló hírek az egész világot bejárták. A szerzők ukrainjai magyar kisebbségi kutatók, akik összehasonlító és holisztikus perspektívát mutatnak az ukrán nyelvpolitikáról általában, és magyarázatot adnak az ukrainjai történésekre, mégpedig a kritikus bennfentes szempontjából. A szerzők az 1990-es évek óta foglalkoznak az ukrán nyelvpolitikával, így a téma vezető szakértőivé váltak Európában.

A kisebbségi nyelven oktató iskolák kulturális és nyelvi „oázisok”. Az ukrán–magyar államhatárhoz közeli ukrainjai falvak és városok nagy részében a magyar kisebbség alkotja a helyi többséget, és a magyar nyelvet a történelem folyamán mindvégig használták oktatási nyelvként a régió oktatási intézményeiben,

ideértve azt az időszakot is, amikor a térség a Szovjetunió része volt. A kisebbségi nyelven oktató iskolák szükségességét egyrészt a gyermekek nyelvi repertoárja magyarázza: a magyar domináns gyermekek erőszakos bemerítése az ukrán nyelvbe nemzetiségi konfliktusokhoz vezet, tömeges kivándorlást eredményezhet Magyarországra, és a fennmaradó magyar kisebbség egy-két generációnyi időszakra súlyosan hátrányos helyzetbe kerülhet. Ugyanakkor a magyar többségű régiók története a Magyar Királyság részeként, valamint a magyar közösség kulturális és vallási sajátosságai alig jelennek meg az ukrán nemzeti narratívákban vagy az ukrán nemzeti történelmi diskurzusban. Vagyis ez a „magyar” régió történelmi senki-földjeként vagy fehér foltként jelenik meg Ukrajna kulturális térképén. A magyar nyelvű általános és középiskolai oktatás révén a kisebbségi közösség lehetőséget kap önmaga megismerésére, sokrétű tudást nyer múltjáról, és pozitív képet alkothat kulturális örökségéről. Az állam hivatalos nyelvét az anyanyelven oktató iskolában is meg lehet tanulni. Az Ukrajnában dolgozó magyar nyelvészek a többség, vagyis az ország hivatalos nyelvének oktatásához kontextus alapú, kétnyelvű pedagógiákat fejlesztettek ki. Csak az anyanyelvi oktatás és a nemzeti nyelv elsajátításának kifinomult egyensúlya és a kétnyelvűvé nevelés segítheti elő ugyanis a pozitív önazonosságot, valamint a regionális nemzetiségi identitást és az országhoz tartozás érzését, lojalitást.

Ukrajna számára a kisebbségi nyelvi közösségek — köztük a magyar közösség — gazdasági, kulturális és nyelvi értéket képviselnek. Jelenlétük kiemeli a kárpátaljai régiót mint kulturális és nyelvi szempontból gazdag turisztikai célpontot is. Az ukrainai magyar kisebbség — a magyarországi ukránokkal együtt — hídként szolgál a szomszédos országok között. Egy viszonylag erős regionális nyelvi kisebbség, így az Ukrajnában élő magyarok életképességének és számának fenntartása érdekében szükséges a kisebbségi nyelven folyó oktatás, mégpedig az oktatás minden szintjén. Amint azt sok kutatás kimutatta, a kisebbségi nyelven beszélők száma globális szinten — beleértve Ukrajnát is — minden körülmény között folyamatosan csökken. Ukrajnában veszélyes lépést jelent az aránytalanul erőszakos törekvés, a kisebbségi nyelven domináns gyermekek átirányítása az ukrán nyelvű képzésbe és ezzel a többségi kultúrába. Egy ilyen lépést a rendelkezésre álló alkalmazott nyelvészeti ismeretek és az európai jogi álláspontok (lásd a Velencei Bizottság véleményeit) egyaránt megkérdőjeleznek. Ez az erőszakos jogi eljárás egyértelműen ellentétes nemcsak az ukrainai kisebbségek (köztük a magyarok), hanem az ukrán nyelvű többség gazdasági, kulturális és nyelvi jólétével és érdekeivel is.

PETTERI LAIHONEN
ORCID: 0000-0002-3914-0954
University of Jyväskylä
petteri.laihonen@jyu.fi